# Р Е Ц Е Н З И Я

**на дисертационен труд на тема:**

**ПОЗИТИВНО РАЗВИТИЕ НА ЮНОШИТЕ В КОНТЕКСТА НА УЧИЛИЩНАТА СРЕДА В ДЪРЖАВНИ И ЧАСТНИ УЧИЛИЩА**

**представен от: Ваня Станиславова Славова**

**за придобиване на научната и образователна степен „доктор“ по професионално направление 3.2. Психология**

**Рецензент: проф. д-р Катя Георгиева Стойчева**

**Департамент „Психология“**

**Институт за изследване на населението и човека при БАН**

**професионално направление 3.2. Психология**

Общата ми **положителна оценка** на представения дисертационен труд почива на следните оценки по зададените критерии:

**(1) обща характеристика на дисертационния труд – обем и структура**

Ваня Славова е представила за рецензиране един цялостен труд, който описва извършената теоретична и емпирична изследователска работа по темата за позитивното развитие при младите хора, връзките му с тяхната семейна и училищна среда и ефектите му върху тяхната образователна интеграция и психично благополучие.

Работата е в обем от 210 страници, позовава се на 277 литературни източници, от които 13 заглавия на български език и 264 заглавия на английски език. Текстът включва 52 таблици и 5 фигури. Работата има 4 приложения, в които е представен инструментариума на качественото изследване, пилотното изследване и основното изследване (Приложения 1 - 3), както и корелационни матрици (Приложение 4).

Работата е структурирана адекватно и ефективно в три части: теоретична рамка на изследването, постановка на емпиричната работа и описание, анализ и дискусия на резултатите. Изложението е ясно и последователно.

Авторефератът в обем от 41 страници отразява пълно и точно структурата и съдържанието на дисертационния труд и представя най-важните тези и изводи на проведеното изследване.

**(2) литературна осведоменост и теоретична подготовка на кандидата**

**В** първата си част работата очертава полето на изследването (позитивното развитие на младите хора) в контекста на по-широките изследователски области (позитивната психология и приложението ѝ в сферата на психичното здраве и образованието) и дава аргументация на обществената му значимост. Също така систематизира училището като среда за развитие и характеристиките на позитивната училищна среда. Текстът свидетелства за много добрата литературна осведоменост на докторанта в предметната област на изследването - социално-емоционалното здраве на учениците и връзката му с училищната среда, училищната им ангажираност, нивото на субективно благополучие и бъдещите им очаквания.

На базата на направения преглед на литературата се формира широк теоретичен модел на емпиричното изследване и се извеждат съответстващи параметри за наблюдение.

**(3) методичен подход**

Методологията на дисертационното изследване е релевантна на предметната област и адекватна на избрания обект на изследване. Теоретичната обосновка на откроените дименсии и на избраните методи е експлицирана. Формулираните на основа литературни данни хипотези на емпиричното изследване са добре разграничени от експлораторните анализи.

Проведено е комплексно психологическо изследване с момичета и момчета на възраст от 13 до 19 години, които са ученици в 8 – 12 клас на 8 частни и държавни училища. Изследователската работа включва три компонента:

а) експлораторно качествено изследване, посредством полу-структурирано интервю с училищни психолози, педагогически съветници и административни представители като директор, заместник-директор или собственик от осем столични училища (четири държавни и четири частни);

б) пилотно изследване с 143 ученици, за оценка на психометричните характеристики на използваните инструменти;

в) основно изследване с 650 ученици, за анализ на взаимовръзките между изследваните параметри.

Извършена е и сериозна методологична изследователска работа по адаптирането на инструментите за измерване и оценка на изследваните параметри. Методите за статистически анализ са адекватно подбрани и коректно приложени.

**(4) значимост и убедителност на получените резултати, интерпретациите и изводите**

Иновативният характер на работата е свързан с изследването на значими аспекти на функционирането на юношите (академично и субективно) в отношение към позитивното им развитие и към типа училищна среда – държавно или частно училище, като са получени нови, оригинални резултати с научна и приложна стойност.

Те се отнасят до:

а) идентифициране на характеристики, специфични за училищната среда в държавните и частните училища, и на различия, свързани с участието на юношите в различни училищни дейности и програми;

б) анализ на зависимостта между социално-икономическия статус на семейството на юношите и тяхното социално-емоционално здраве, субективно благополучие и академично функциониране;

в) очертаване на взаимовръзките между изследваните параметри на позитивното развитие, ангажираност с училището и академичен успех, психично здраве и благополучие и очакванията за бъдещето при юношите;

г) разкриване на относителната тежест на зависимостта на индивидуалните различия в академичното функциониране, субективното благополучие и очакванията за бъдещето от индивидуални (ковиталност), контекстуални (училищна среда) и социално-демографски (пол, възраст, социално-икономически статус) фактори при юношите.

Налице е логическата последователност от описателна към доказателствена статистика, от представяне на резултатите към тяхната дискусия в светлината на съществуващите данни за други страни и култури; от проверка на хипотезите към изводи от изследването. Ограниченията на изследването са коректно посочени.

**(5) критични бележки към дисертационния труд**

Държа да отбележа с положителен знак, че докторант Ваня Славова се е съобразила в много голяма степен с направените в предварителната рецензия препоръки за подобряване на дисертационния труд, което разкрива по-пълно и убедително научната и практическа стойност на проведеното изследване.

В този дух са и посочените по-долу бележки и въпроси, които да открояят и подчертаят достойнствата на теоретичния и емпиричен анализ на темата:

1. Теоретичният модел (Фигура 4, стр. 74) трябва да се допълни с връзките между дименсиите на ковиталността при юношите и училищната среда и изследваните социално-демографските фактори. Тези връзки са визирани в задача 2а и 2б (стр. 74-75), заложени са за проверка в Хипотеза 2 (стр. 75) и са анализирани върху получените емпирични данни в т. 2.2. и т. 2.3. на третата част на работата (стр. 104-111). Така ще се постигне по-висока степен на съгласуваност между модела и операционализацията му в плана на изследователската работа.

2. След като в текста (на стр. 80) се коментира добрата надеждност и на под-скалите в пилотното изследване, следва данните за тях също да се включат в Таблица 2.

3. Все още остава открит въпросът: защо участието на учениците в училищни дейности и програми не е анализирано като индивидуален фактор при оценка на ефектите на позитивното развитие?

4. Дискусията на получените резултати безспорно ще се обогати от издигане на идеи и предположения относно механизмите зад връзката на позитивното развитие при юношите

с параметрите на тяхното академично функциониране, субективно благополучие и очаквания за бъдещето.

**(6) характер на научните приноси**

Приемам изведените от докторанта научни и практически приноси и обосновката им в дисертационния труд.

Ще отбележа по-специално научната стойност на адаптирането на два нови за български условия въпросници като методите за изследване на Ковиталността (Social-Emotional Health Survey-Secondary – SEHS) и на Очакванията за бъдещето на юношите (Future Expectations Scale for Adolescents – FESA), както и потвърдената надеждност и валидност на други три въпросника: Въпросник за изследване на Континуум на психичното здраве (Mental Health Continuum- short form); Въпросник за изследване на училищната ангажираност (Student Engagement in Schools Questionnaire); Въпросник за изследване на действената ангажираност (Agency Engagement Scale). Извършената работа е добра основа за по-нататъшната изследователска работа в психология на развитието и здравето и разширява възможностите за междукултурни сравнения.

Генерираните оригинални резултати за връзката на позитивното развитие на юношите с тяхната училищна ангажираност и субективно благополучие имат стойност и за обществото, доколкото предлагат базирана на научни доказателства основа за разработване на програми и интервенции в сферата на образованието и психичното здраве.

**(7) оценка на качеството на научните трудове на докторанта, свързани с покриването на минималните национални изисквания**

Докторант Ваня Славова е представила три самостоятелни публикации по темата на дисертацията, които отразяват основни елементи на дисертационния труд. Броят и характерът на публикациите отговарят на минималните национални изисквания по ЗРАСРБ и ППЗРАСРБ.

(8) **мотивиран отговор на въпроса доколко изследванията по дисертацията са предимно лично дело на кандидата**

Докторант Ваня Славова се обучава в секция „Психология на развитието и здравето“ на ИИНЧ-БАН под научното ръководство на доц. д-р Анна Александрова-Караманова. Познавам Ваня Славова и като участник в курса по „Академично писане“, който водя към ЦО на БАН. На основание моите наблюдения, приложената справка от StrikePlagiarism и другите предоставени документи, приемам изследванията по дисертацията като лично дело на автора.

**ЗАКЛЮЧЕНИЕ**

Дисертационното изследване на Ваня Славова отговаря на изискванията за придобиване на научната и образователна степен „доктор“. Генерирани са нови данни с научен и приложен изследователски принос за измерване на позитивното развитие на юношите и оценка на връзките му с техния училищен контекст, социално-демографски характеристики, академично функциониране, субективно благополучие и очаквания за бъдещето. Представената разработка свидетелства за задълбочени познания по темата, овладян методологичен опит и обширна изследователска практика.

Въз основа на достойнствата на представената работа давам положителна оценка на дисертационния труд на Ваня Станиславова Славова и предлагам да й бъде присъдена научната и образователна степен „доктор“ по професионално направление 3.2. Психология.

София, 28 май 2026 г. Подпис: *проф. д-р Катя Стойчева*